

LIETUVOS PERSONALINIAI BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIAI SOVIETMEČIU

NIJOLĖ RAUDYTĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas,
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: nijole.raudyte@kf.vu.lt

Straipsnyje pateikiama 1948–1989 metais parengtų Lietuvos personalinių bibliografijos leidinių analizė, autorės atlikta remiantis statistiniu ir analitiniu metodais. Analizė atskleidė šios srities bibliografinės veiklos subjektų, objektų, veiklos rezultatų ir jų socialinės paskirties specifiką. Sovietmečiu personalinių bibliografijos leidinių skaičius nuolat augo, aktyviai buvo vykdoma tiek profesionalioji, tiek neprofesionalioji bibliografinė veikla. Personalinės bibliografinės informacijos aksiologinė (vertybinė-orientacinė) funkcija turėjo daug įtakos įgyvendinant jos socialinę paskirtį. Rekomendaciniai (patariamieji) ir mokslo personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai susiformavo keičiantis vartotojų poreikiams. Šviečiamoji, kultūrinė rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos išteklių misija buvo nukreipta į masinį vartotoją, todėl jų paplitimo sfera buvo gana plati. Mokslo personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai tenkino mokslo tiriamuosius poreikius, taip pat ir patys dažnai tapdavo moksliniais tyrimais. Tad šio žanro personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai šiandien gali sėkmingai vykdyti pažintinę, mokslo tyros, socializacijos ir kt. funkcijas. Daugelis personalinių bibliografijos leidinių, ypač mokslo pagalbinės paskirties, pirmaisiais Nepriklausomybės metais kruopščiai atrinkti, vis dėlto išliko bibliotekų fonduose ir šiandien yra naudojami įvairiems tikslams.

Reikšminiai žodžiai: personaliniai bibliografijos leidiniai, rekomendaciniai (patariamieji) personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, mokslo personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, bibliografinės veiklos subjektai, kiekybinė analizė, sovietmetis, Lietuva.

IVADAS

Personaliniai bibliografijos leidiniai, kaip dalis sovietmečio Lietuvos bibliografijos produkcijos, įvairiais aspektais ir laikotarpiais tyrinėti Stasės Matulaitytės [14; 15], Vlado Žuko [30], Jono Basiulio [4], Osvaldo Janonio [9; 10] publikacijose. Personalinių bibliografijos leidinių raidos analizė Lietuvoje

nėra atlikta. Ypač gausu Rusijos mokslininkų darbų šioje srityje: 1940–1950 m. buvo nagrinėjami personalinės bibliografinės informacijos pateikimo kataloguose ir kartotekose metodikos klausimai; 1960–1970 m. – personologinio aspekto raiškos ir asmens atspindėjimo grožinės literatūros srities personaliniuose bibliografinės informacijos ištekluose, kraštotyринių ir literatūros srities

personalinių bibliografinės informacijos išteklių rengimo metodikos klausimai; nuo 1970 m. – literatūros srities personalinių bibliografijos leidinių personologiniu aspektu, bibliografinės veiklos subjekto (bibliografo) asmenybės reikšmės ir įtakos personalinių bibliografinės informacijos išteklių rengimo procesui ir kiti klausimai.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti Lietuvos personalinių bibliografijos leidinių socialinės paskirties, turinio, rengimo ir leidybos specifiką sovietmečiu.

Straipsnio objektas – sovietmečiu parengti Lietuvos personaliniai bibliografijos leidiniai.

Metodika. Atrasti ir peržiūrėti sovietmečiu Lietuvoje parengti personaliniai bibliografijos leidiniai (spausdintiniai personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, turintys poligrafiškai savarankišką apipavidalinimą, apdoroti redakciniu leidybiniu požiūriu ir skirti personalinės bibliografinės informacijos sklaidai). Gauti duomenys patikrinti remiantis Lietuvos TSR Knygų rūmų (dabar – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras) leidiniu *Lietuvos TSR bibliografinės priemonės* ir Nacionalinės bibliografijos duomenų banku. Nustatyta, kad kai kurie Lietuvos mokslų akademijos ir kitų įstaigų parengti personaliniai bibliografijos leidiniai neįtraukti į valstybinės bibliografijos leidinį *Lietuvos TSR bibliografinės priemonės* (vien 1987 m. nepateko informacija net apie 8 leidinius). Dalies smulkiųjų leidinių rasti nepavyko, todėl duomenys apie juos surinkti iš kitų

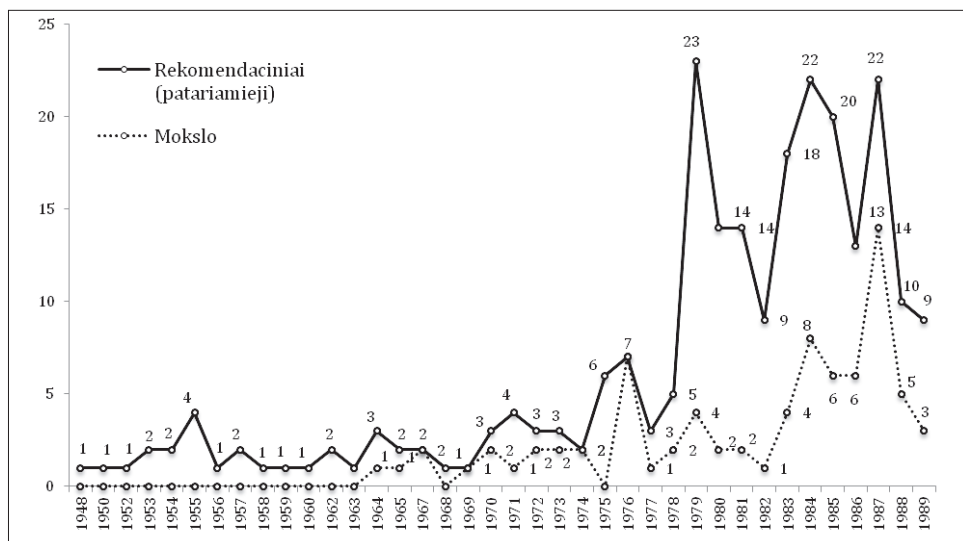
informacijos šaltinių. Sovietmečiu parengti personaliniai bibliografijos leidiniai tyrinėti statistiškai ir analitiškai. Straipsnyje nagrinėjama personalinių bibliografijos leidinių socialinė paskirtis, aptariami bibliografinės veiklos subjektai ir objektai, analizuojamas turinys, suskirstytas pagal mokslo ir veiklos sričių klasifikaciją, pateikiama leidybos kiekybinė analizė. Bendrai keletas įstaigų ir organizacijų parengti leidiniai pažymėti prie kiekvieno atskirai. Knygotyrinis požiūris analizuojant personalinius bibliografijos leidinius patvirtina tyrimo objekto išplėtimo svarbą ir nurodo, kad tyrimo objektas gali būti įvairių institucijų veikla, leidybos ypatumai, produkcijos recepcija ir jų atliekami ar visai sociokultūrinei šalies sistemai įtaką darantys procesai. Analizės rezultatai gali būti naudingi mokslo istorikams ir bibliografinės veiklos specialistams.

PERSONALINIŲ BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIŲ SOCIALINĖ PASKIRTIS

Dalis Lietuvos retrospektyviųjų bibliografijos leidinių – personaliniai bibliografijos leidiniai – sovietmečiu vystėsi stipriai veikiami socialinių ekonominių, istorinių kultūrinių bei politinių sąlygų ir buvo glaudžiai susiję su bibliografinės veiklos komponentais. Visų pirma, reikėtų išskirti bibliografijos *subjektų* – bibliografų ir kitų asmenų, bibliografijos priemonių sudarytojų, – veiklą. Antra, svarbu atkreipti dėmesį į bibliografinės veiklos *objektą*, jo specifiką: įvairių sričių mokslo darbus, literatūros ir meno kūrinius – ne tik profesionalių rašytojų, menininkų, bet ir mėgėjų, vietinių kultū-

ros veikėjų, nustatyti vyračiusias mokslo ir meno kryptis, literatūros žanrus (grožinius tekstus, mokslinę bei publicistinę medžiagą ir kt.). Objektas pasižymi socialinės aplinkos refleksyvumu (atspindžiu). Tesa Muncey nurodo asmens refleksyvumo bruožus: *asmens patirtis identifikuojama ir ja dalijimasi, ji transformuojama į kūrybą, įgauna viešumą ir kritinio vertinimo galimybę, vyksta asmenybės augimas, patiriamas pasitenkinimas veiklos rezultatu* [17, 148]. Pasak Abrahamo Maslovo, vykstant *savęs aktualizacijai*, pasitebima *padidėjusi asmenybės integracija* [13, 238–240]. Trečiasis svarbus personalinių bibliografijos leidinių vystymosi ir funkcionavimo sistemos komponentas, lemiantis personalinių bibliografinės informacijos išteklių socialinę paskirtį, yra informacijos *vartotojai* ir jų poreikiai. Personalinių bibliografinės informacijos išteklių socialinę paskirtį nurodo jų tikslinė ir adresatinė paskirtis, vartotojiška priklausomybė (naudojimas). Paskirtį realizuoti padeda funkcijos. Viena svarbiausių bibliografinės informacijos socialinių funkcijų – *aksiologinė (vertybinė-orientacinė)* – tenkina dokumentų įvertinimo pagal vartotojų reikmes poreikį. Olegas Koršunovas [35, 98–99] praplečia bibliografinės informacijos tikslų sampratą ir nurodo, kad pats įvertinimas jau yra rekomendacija. Pasak mokslininko, pagrindiniam dokumentiniam poreikiui – dokumentų įvertinimui – įgyvendinti reikia dokumento ir vartotojo poreikio vertybinio atitikmens, o tai atlikti padeda viena iš bibliografinės informacijos socialinių funkcijų – vertybinė (aksiologinė) funkcija. Ji realizuoja sudėtingą dokumento

ir vartotojo atitikimą, pasiekiamą tik dalyvaujant bibliografinės veiklos subjektui. Be vertybinės orientacinės (aksiologinės) funkcijos, personalinės bibliografinės informacijos paskirtį padeda realizuoti ir socialinės funkcijos, būdingos bet kuriam informacijos ištekliui (socialinė-laikinoji (mnemoninė, arba atminties išsaugojimo), socialinė-erdvinė, švietimo, ugdymo, ideologinė, hedonistinė, autoriaus saviraiškos), ir specialiosios funkcijos, būdingos tik personalinei bibliografiniai informacijai (žinių vadybos, lobistinė, reklamos, propagandos, vertės) [21, 190–193]. Realizuojant personalinių bibliografinės informacijos išteklių paskirtį, optimalius rezultatus leidžia pasiekti tik visų bibliografinės veiklos komponentų – objekto, subjekto ir vartotojo – vienybė. Specialieji, personaliniai, bibliografinės informacijos ištekliai turi konkretų adresatą ir konkretų tikslą. Bibliografinės informacijos išteklius galima smulkiai diferencijuoti pagal adresatinę paskirtį (pagal adresato profesinį pasirengimą – specialistams, ne specialistams, pagal veiklos rūšį – mokslo darbuotojams, studentams, moksleiviams, pagal amžių – vaikams, paaugliams, jaunimui. O. Janonis nurodo, kad *bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą mokslui, vadinami mokslo pagalbiniiais, į pagalbą gamybai – gamybos pagalbiniiais, į pagalbą savišvietai, mokymui – rekomendaciniais* [7, 95]. Nagrinėjamu laikotarpiu savarankiški personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai pradėti leisti nuo 1948 m., jų rūšių kismui (žr. grafiką) darė įtaką socialinė paskirtis.

Personalinių bibliografinės informacijos išteklių rūšių
pagal socialinę paskirtį kismas (1948–1989)

Nagrinėjamojo laikotarpio pradžioje bibliografų vykdoma tikslinė dokumentų atranka, jų įvertinimas ir rekomendavimas apibrėžtoms vartotojų grupėms pagal jų poreikius, pasirengimo lygį suformavo *rekomendacinius (patariamuosius)* personalinius bibliografinės informacijos išteklius, skirtus į pagalbą savišvietai, mokymui ir mokymuisi. Jų objektas dažnai buvo literatūra, padedanti kelti bendrą kultūrinį, politinį, idėjinį lygį. Iš rekomendacinių (patariamųjų) bibliografinės informacijos išteklių sovietmečiu labiausiai plėtojosi bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą savišvietai. Juos galima skirstyti į *bendrosios savišvietos* (88 leidiniai) ir *profesinės savišvietos* (73 leidiniai). Bendrosios savišvietos

bibliografinės informacijos ištekliai atliko šviečiamąją ir kultūrinę misiją. *Mokomųjų* personalinių bibliografinės informacijos išteklių (5 leidiniai), skirtų mokymui ir mokymuisi, rengimas vyko lėtai, nes galbūt jie neturėjo didesnės paklausos. Rekomendaciniai (patariamieji) personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai buvo rengiami dviejų tipų. Pirmasis tipas – konkrečiam adresatui skirtos stambios, plačios apimties bibliografijos rodyklės. Galima teigti, kad rekomendaciniai (patariamieji) personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai *į pagalbą savišvietai ir mokymuisi* siaurąja prasme dalyvavo moksleivių edukacijoje pagal iš anksto parengtas programas (nagrinėjant rašytojo kūrybą buvo naudojamosi rekomenduojamų

perskaityti knygų sąrašais ar personaline bibliografijos rodykle). Plačiąja prasme buvo skirti informacijos vartotojui, ieškančiam medžiagos tam tikriems klausimams spręsti (dėstytojams ir lektoriams, rengiantiems pranešimą, paskaitą, naudoti darbe ir kt.). Antrasis tipas – ištekliai, skirti konkrečiam tikslui įgyvendinti, bet neturintys adresato, smulkūs *masiniai rekomendaciniai* (patariamieji) personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą savišvietai – atmenos, sąrašai, katalogai, lankstiniai ir kt. Pastarųjų misija buvo labiau šviečiamoji kultūrinė.

Pastebima pastangų viename rekomendaciniame (patariamajame) personaliniame bibliografinės informacijos ištekliaje patenkinti plačiųjų skaitytojų sluoksnių (masinį) ir specialistų informacinius poreikius. Tokių informacijos išteklų adresatas ir paskirtis būdavo labai platus. Pavydžiui, poetui Jovarui parengta rodyklė *skiriama literatūros dėstytojams, besimokančiam jaunimui ir kitiems skaitytojams, norintiems geriau pažinti liaudies poeto kūrybą <...> ji bus naudinga ir respublikos bibliotekininkams, įvairiomis individualaus ir masinio darbo priemonėmis propaguojantiems grožinę literatūrą* [11, 3]. Panašaus pobūdžio rekomendaciniai (patariamieji) personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai buvo leidžiami Lietuvos TSR valstybinės respublikinės bibliotekos (toliau – Valstybinė respublikinė biblioteka) serija *Tarybų Lietuvos rašytojai*. Juose bandoma suderinti masinį ir konkrečiai numatytą adresatą. Tai atskleidžia toks pavyzdys: šios serijos bibliografijos rodyklė *Antanas Vienuolis yra skiriama platiesiems*

skaitytojų sluoksniams <...> bus naudinga ne tik besimokančiam jaunimui ir kitiems skaitytojams, norintiems susipažinti su kūryba, bet ir mokytojams, lektoriams, literatūros darbuotojams, giliau nagrinėjantiems jo literatūrinę palikimą <...> šią rodyklę savo darbe turi plačiai panaudoti ir bibliotekininkai – tiek individualiai rekomenduodami skaitytojams knygas skaitykloje ar abonemente, tiek organizuodami įvairias masinio darbo priemones: skaitytojų konferencijas, literatūros vakarus, bibliografines apžvalgas, parodas [2, 3].

Rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos išteklų šviečiamoji ir kultūrinė misija sovietmečiu dažnai buvo ideologizuojama, kaip ir visa kultūros bei švietimo sistema. Valdančiosios partijos poveikis darė įtaką informacijos vertinimui, jos paskirties realizavimui ir vartotojų poreikiams. Bibliografija, kaip socialinis institutas, dažnai tarnavo partinių interesų ir programinių teiginių sklaidai. Tai įrodo ir pirmojo pokariu parengto rekomendacinio personalinio bibliografinės informacijos ištekliaus *Tarybų Sąjungos didvyris Marija Melnikaitė* – turinys bei paskirtis. Spauldoje pasirodė subjektyvūs, ideologizuoti samprotavimai apie tai, kad *pokario metais rekomendacinė bibliografija įgavo savo pilietines teises <...> susiformavo ir išsivystė kaip atskira bibliografijos rūšis tik tarybinėje santvarkoje* [4, 53]. Bibliografijos partiškumo akcentų pastebima rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos išteklų įžangose, pratarėse ir kituose pagalbinuose tekstuose. 1962 m. Ieva Simonaitytė savo bibliografijos leidinio

ižangoje teigia: *gerai tiems rašytojams, kuriems jau nebereikia patiems rašyti pratarinių...* [6, 3], nes minėti tekstai dažnai buvo pajungti valdančiosios partijos ideologijos sklaidai, o rašytojai tai privalėjo daryti. Populiariu buvo šiuose leidiniuose skelbti tendencingas kūrybos nuotrupas, Jovarui skirtoje bibliografijos rodyklėje įdėtos eilės skelbia: *Mano liaudie, einu aš kartu su tavim...* [11, 2].

Respublikinės bibliotekos bibliografas Stasys Tomonis, sumanęs rašyti disertaciją apie rekomendacinius (patariamuosius) bibliografinės informacijos šaltinius, 1964–1965 m. bandė atlikti *rekomendacinės bibliografijos leidinių panaudojimo tyrimus* [26, 44–53]. Jų anketose Lietuvos bibliotekos siūlė išleisti personalinius bibliografijos leidinius apie Leniną, Borisą Dauguvietį, Kazį Binkį, teigiamai minėjo Valstybinės respublikinės bibliotekos leidinius apie Antaną Vienuolį, Petrą Cvirką, Eduardą Mieželaitį ir kitus rašytojus, tačiau nurodė nedidelį jų naudojamumą: pavyzdžiui, bibliografijos rodyklė *Antanas Vienuolis* (1960) panaudota penkis kartus, *Ieva Simonaitytė* (1962) – tris. Respondentų atsakymų objektyvumas ir patikimumas šiandien kelia abejonių. Praėjus beveik dešimtmečiui, S. Tomonis 1972 m. Maskvoje įvykusios konferencijos „Šiuolaikinės rekomendacinės bibliografijos problemos“ apžvalgoje pažymėjo išaugusį visuomenės susidomėjimą rekomendaciniais bibliografinės informacijos šaltiniais ir pabrėžė, kad *neteisinga iškelti šią bibliografijos rūšį, atibojant nuo kitų* [27, 22].

Septintojo dešimtmečio pradžioje, keičiantis vartotojų poreikiams, kito reko-

mendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos šaltinių paskirties suvokimas. Pastebėta, kad vartotojų poreikius gali labiau patenkinti platesnės apimties, daugiau informacijos aprėpiantys informacijos šaltiniai. Pamažu prasidėjo naujas procesas: tarsi perėjimas nuo dokumentų rekomendavimo apibrėžtomis vartotojų grupėms prie tokių personalinių bibliografinės informacijos šaltinių, kuriuose iš anksto galima numatyti platesnį informacinio poveikio tikslą – į pagalbą mokslui. Tad vyko ir tam tikrų svarstymų: kaip keisti šių rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos šaltinių rengimo metodiką, kad *rekomenduojamosios literatūros rodyklės būtų skiriamos ilgesniam naudojimui, naudingos ne tik bendriausiam susipažinimui su atitinkama tema, bet ir gilesniam studijavimui* [28, 23]. Bibliografinės veiklos specialistai teigė, kad Valstybinės respublikinės bibliotekos išleistos rekomendacinės bibliografijos rodyklės *Julius Janonis* (1957), *Petras Cvirka* (1958), *Antanas Vienuolis* (1960) jau turėjo minėtų savybių. Matome, kad keičiantis personalinio bibliografijos leidinio socialinei paskirčiai kartu vyko ir jo vidinės struktūros pokyčiai. Septintojo dešimtmečio viduryje, sudėtingėjant vartotojų interesams, susiformavo ir nauja jų realizavimo forma – mokslo personaliniai bibliografinės informacijos šaltiniai, skirti į pagalbą mokslo tiriamajam darbui, o ne plačiųjų skaitytojų sluoksnių (masiniam) poreikiui tenkinti. Spaudoje ir toliau buvo galima matyti subjektyvaus šio proceso suvokimo aspektų: *personalinės bibliografijos rodyklės peraugo rekomendacinės bibliografijos*

ribas, <...> jos priskiriamos prie mokslinės-informacinės bibliografijos [55, 12].

Terminas *mokslo bibliografinės informacijos ištekliai* atsirado Tarybų Sąjungoje XX a. 6-ojo dešimtmečio viduryje. Pasak O. Janonio, *pirmieji spausdintiniai mokslo pagalbiniai bibliografinės informacijos ištekliai pasirodė Europoje XVI a., <...> atsirado paties mokslo gelmėse ir iki šiol daugumą jų rengia įvairių sričių mokslininkai* [7, 95]. Personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą mokslui Lietuvoje pradėti leisti nuo 1964 m., o 7-ojo dešimtmečio antroje pusėje mokslo personalinių bibliografinės informacijos išteklių rengimas sparčiai pažengė į priekį. Parengti reikšmingi personaliniai bibliografijos leidiniai į pagalbą mokslo tiriamajam darbui, turintys ne tik informacinę, bet ir mokslinę bei kultūrinę reikšmę. Daugiausia atkreiptas dėmesys į lietuvių literatūros ir kalbos srities mokslo personalinius bibliografinės informacijos išteklius, skirtus mokslo reikmėms. Pasirodė daugelis vertingų, išsamiai objekto atskleidimu pasižyminčių, dažniausiai sudėtingos struktūros mokslo personalinių bibliografinės informacijos išteklių. Valstybinė respublikinė biblioteka išleido Elenos Lebedienės parengtą bibliografijos rodyklę *Kristijono Donelaičio bibliografija* (1964), V. Žuko – *Julius Janonis* (1965), Patricijos Vitkauskienės ir Vlodo Žuko – *Antanas Strazdas* (1969), Lietuvos TSR mokslų akademijos (toliau – Mokslų akademija) Lietuvių kalbos ir literatūros institutas išleido Algio Samulionio parengtą *Balio Sruogos*

rašų bibliografiją (1970), Jurgio Lebedžio – *Mikalojaus Daukšos bibliografiją* (1971). Šiandien *Kristijono Donelaičio bibliografija* (1964) ir dalis kitų sovietmečiu parengtų personalinių bibliografijos leidinių yra tapę internetinės prekybos objektais¹.

Per nagrinėjamąjį laikotarpį išleisti 79 personaliniai bibliografijos leidiniai, skirti į pagalbą mokslui. Tai sudaro 32 proc. visų nagrinėjamuoju laikotarpiu parengtų personalinių bibliografijos leidinių. Jie buvo skirti *kūrybos tyrinėtojams, pedagogams, bibliografams ir bendrai mokslo darbuotojams* [16, 6], *įvairaus tipo bibliotekoms, lietuvių literatūros tyrinėtojams, pedagogams, studentams filologams bei kitiems, norintiems giliau pažinti kūrybą* [1, 6]. Šios rūšies leidiniams atsirasti dažnai turėjo įtakos mokslinių tyrimų rezultatai. Algimantas Lukošius, parengęs personalinę bibliografijos rodyklę *Kazys Boruta*, nurodo ir šio leidinio atsiradimo priežastis: *rengiant spaudai K. Borutos raštus, buvo sukaupta bibliografijos leidiniui reikalinga gausi medžiaga* [12, 3], Algis Samulionis teigia, kad bibliografijos leidinys *Balio Sruogos raštų bibliografija* (1970) *atsirado jos sudarytojui rengiant mokslinį darbą* [3, 3]. Valstybinė respublikinė biblioteka nuo 1972 m. rengė mokslo personalinius bibliografinės informacijos išteklius, skirtus lietuvių mokslininkams. Pasirodė vertingi, išsamūs duomenis apie asmenis pateikiantys personaliniai bibliografijos leidiniai *Augustinas Janulaitis*

¹ http://sena.vtv.lt/literatura/lebediene_e-kristijono_donelaičio_bibliografija/181332

(1972) ir *Eduardas Volteris* (1973), tačiau vėliau Valstybinė respublikinė biblioteka vis dėlto laikėsi informavimo apie lietuvių rašytojus krypties. Išleisti literatūros mokslo tyrinėtojams skirti leidiniai: Valerijos Vilnonytės ir Algimanto Lukošio *Petras Cvirka* (1974), V. Vilnonytės *Kazys Boruta* (1978), Kazimieros Šiaudininės ir Jono Riškaus *Adomas Mickevičius* (1981) ir kt.

Septintojo dešimtmečio viduryje pradėti bibliografinės veiklos specialistų svarstymai dėl rekomendacinių (patariamųjų) ir mokslo bibliografinės informacijos išteklių paskirties buvo tęsiami ir toliau. 1982 m. Respublikiniame bibliografotyros simpoziume [20, 26] išreiškta grupės Lietuvos bibliografų nuomonė, kad *pagalbinės mokslo ir rekomendacinės bibliografijos funkcijos vis labiau susipina <...> todėl praktikoje į vieną rodyklę galima būtų sujungti du skyrius – populiaros literatūros ir išsamesnės bibliografijos*, tačiau oponentų pusės nuomonė, kad *toks rekomendacinės bibliografijos „nukrypimas“ pakerta vadovavimo skaitymui pagrindus ir todėl yra nepriimtinas* [20, 26], padėjo suvokti skirtingą socialinę personalinių bibliografinės informacijos leidinių misiją.

Personaliniai bibliografijos leidiniai dažnai tenkino kraštotyros reikmes: buvo atsižvelgiama į vietovės literatūrinio gyvenimo, meninės raiškos, mokslo, gamybos ir kitų veiklos sričių specifiką, socialinę kultūrinę aplinką, renkama ir registruojama su žymių asmenų veikla susijusi medžiaga, esanti įvairiose kultūros įstaigose – muziejuose, bibliotekose, archyvuose, švietimo įstaigose ir kt.

PERSONALINIŲ BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIŲ VIDINĖ STRUKTŪRA

Sisteminis požiūris į personalinę bibliografinės informacijos leidinį atskleidžia ryšį tarp jį sudarančių komponentų ir rodo, kad jis yra toks glaudus, jog pakeitus vieną struktūros elementą, būtina keisti ir kitą, o dažnai ir visą sistemą. Tokia glaudi sąveika, natūralus ryšys tarp struktūros dalių lemia, kad sąveikaudama su aplinka sistema visada yra vientisa, turinti kokybinį apibrėžtumą. Pasak Baltarusijos mokslininkės Jelenos Kozlenko, *personalinės bibliografinės veiklos objektai evoliucijos metu ne panaikina vienas kitą, bet metodinių sprendimų procese sukuria naują produktą, ne tik turintį naujų savybių, bet ir išsaugantį prieš tai buvusias* [33, 84]. Šis požiūris gali būti taikomas ir personalinės bibliografinės informacijos modeliavimo tikslais. Pasak J. Kozlenko, *evoliucija šiuo atveju vyksta ne laike, bet struktūroje*. Evoliuciniame modelyje personalinė bibliografinė informacija yra leidinių, turinčių informacijos išteklių išsamumo lygį nusakančių elementų, esančių pagrindinėje ir pagalbinėje personalinio bibliografijos leidinio dalyje, struktūros pagrindinis komponentas.

Analizuojant vidinės struktūros evoliuciją, tikslinga išskirti keturis nagrinėjamu laikotarpiu pasitaikančius personalinių bibliografinės informacijos išteklių tipus. Tai ištekliai, pateikiantys:

- bibliografinių duomenų apie asmens darbus (dokumentus);
- bibliografinių duomenų apie asmens darbus (dokumentus) ir literatūrą apie asmens darbus;

- bibliografinių duomenų apie asmens darbus, literatūrą apie asmenį ir jo biografinę informaciją;
- bibliografinių duomenų apie asmens darbus ir jo biografinę informaciją.

Jie skiriasi rengimo metodikos procesu parinkimu ir bibliografinio atspindžio objektu pagrindinėje ištekliaus (leidinio) dalyje ir nuorodomis bei pagalbinio teksto dalies sandara (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Personalinių bibliografijos leidinių (1948–1989) vidinės struktūros elementai

Dalys	Procentai
Bibliografiniai duomenys apie asmens darbus (dokumentus)	33,5
Bibliografiniai duomenys apie asmens darbus (dokumentus) ir literatūra apie asmens darbus	66,5
Vardų rodyklės	23
Antraščių rodyklės	7
Vertimų rodyklės	7,3
Dalykų rodyklės	2
Pratarmės ar įžangos	28
Gyvenimo ir veiklos datos	14
Turinys	81

Personalinio bibliografinės informacijos ištekliaus socialinės paskirties kaita padeda susiformuoti naujai leidinio vidinei struktūrai. Pasak O. Janonio, *nuo bibliografinės informacijos ištekliaus socialinės paskirties priklauso metodikos sprendimai: bibliografinės atrankos, dokumentų bibliografinės charakteristikos, bibliografinio grupavimo, bibliografinės informacijos ištekliaus žanro pasirinkimas* [7, 94].

Sovietmečiu parengtų rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos išteklių vidinė struktūra nesudėtinga: pateikiamos svarbiausios asmens gyvenimo ir kūrybos datos ir kitų asmenų mintys apie objektą (pradėta nuo 1962 m. leidžiant seriją *Tarybų Lietuvos rašytojai*), trumpa kūrybos apžvalga, nurodomi sovietmečiu išleisti kūriniai, taip pat kūriniai, išspausdinti įvairiuose rinkiniuose ir periodikoje. Nuo 1962 m. leidiniuose pateikiamos vardų, slapyvardžių, antraščių rodyklės. Rengiant masinės paskirties leidinius, nuo 1979 m. atkreiptas dėmesys į kitakalbius vartotojus: sąjunginių autorių teisių agentūros leidžiamuose lankstiniuose pagalbinės dalies tekstas apie asmenis buvo pateikiamas trimis kalbomis – anglų, rusų, vokiečių.

Mokslo personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai pasižymi sudėtinga vidine struktūra. Juose užregistruoti kūriniai, išėję atskirais leidiniais, išspausdinti rinkiniuose ir periodikoje, įtraukta korespondencija ir straipsniai, pateikiama išsami medžiaga apie asmenį, jam skirta medžiaga, paminėjimai kitos tematikos knygos bei straipsniuose ir kt. Nemažą bibliografijos leidinio dalį sudaro registravimas tokių kūrinių, darbų ir korespondencijos, kurie nebuvo dedami nė į vieną raštų rinkinį. Rengėjai stengėsi kuo išsamiau pateikti kūrinių vertimus į kitas kalbas. Kai kuriuose leidiniuose, pavyzdžiui, *Kristijono Donelaičio bibliografija* (1964), *Antanas Strazdas* (1969), *Mikalojaus Daukšos bibliografija* (1971), *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis* (1970), suregistruota sunkiai prieinama archyvinė dokumentinė

medžiaga įvairiomis kalbomis. Pagalbinėje bibliografijos leidinio dalyje pateikiama biografinė, memuarinė ir kritinė medžiaga. Joje atsispindi asmens kūrybos vieta kultūros sistemoje, įvairių sričių atstovų požiūris, tam tikro laikotarpio meno, literatūros ar mokslo problematika. Dažnai mokslo personalinių bibliografijos išteklių rengėjai stengdavosi pateikti tokią medžiagą, kuri parodytų *literatūrinį klimatą, kuriame rašytojui teko dirbti* [19, 6], asmens populiarumą, jo kūrybos paplitimą. Leidiniuose buvo pateikiama gausi informacinė medžiaga, turinti svarbią reikšmę tyrinėjant asmens biografiją ir rengiant monografijas apie juos. Dokumentų bibliografinė charakteristika išsami: daugelyje pateikiamos anotacijos ir knygų turiniai. Prie bibliografinio įrašo specialiai žymima medžiaga, neperžiūrėta *de visu*. 1964 metais E. Lebedienės leidinyje *Kristijono Donelaičio bibliografija* pirmą kartą rengimo praktikoje bibliografiniame įrašė buvo nurodyta išlikusių rankraščių saugojimo vieta. 1969 m. V. Žuko ir P. Vitkauskienės parengtame leidinyje *Antanas Strazdas* anotacijose pateikta kūrinių istoriografija. Rengiant mokslo personalinius bibliografinės informacijos išteklius kaip patarėjai dalyvaudavo mokslininkai ir kultūros sričių atstovai, rengėjai bendradarbiaudavo su mokslo įstaigomis. Pats personalinis bibliografinės informacijos išteklius kartais tapdavo moksliniu tyrinėjimu. *Kristijono Donelaičio bibliografijos* anotacijose buvo pažymimi klaidingi samprotavimai, pažiūros ir vertinimai. Anotuojant kronikinę medžiagą bibliografijos

rodyklėje *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis* stengtasi sudaryti *jo kūrybos tyrinėjimo ir jos populiarinimo metraštį, kuris ne tik nurodytų šaltinius, bet ir pateiktų faktinių duomenų* [16, 8]. Mokslo personaliniuose bibliografinės informacijos ištekliuose buvo daroma tam tikra dokumentų bibliografinė atranka: dažniausiai neįtraukiami vadovėliai pradinėms mokykloms ir periodika vaikams.

Nuo 1976 m. ėmus sparčiai daugėti visų personalinių bibliografinės informacijos išteklių, o ypač į pagalbą mokslui, atkreiptas didesnis dėmesys į jų rengimo metodikos sudėtingumą, atrankos specifiką, subjektų savybes ir kt. Pastebima, kad personalinės bibliografinės ar biobibliografinės informacijos rengimo procese stiprus ryšys sieja struktūros elementus ir juos atitinkančias sąvokas, tad vieno iš jų pakeitimas sukelia ir kitų pokyčius. Personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai yra veiklos produktas, kurio funkcionalumas priklauso nuo to, kokie metodikos sprendimai ir technologiniai procesai buvo panaudoti rengiant jų sudedamąsias dalis. Remiantis evoliucinio modeliavimo principu matyti, kad jų įvairovė (spausdintiniai, rankraštiniai ir kt.) atskleidžia vystymosi procese veikiantį *pa-veldėjimo grandinės principą* [33, 85], kuris visada pasireiškia rengimo metodikos bei jų turinio (atspindžio objekto) aspektuose. Galima teigti, kad personalinių bibliografinės informacijos išteklių evoliucija rodo ne vystymąsi laike, o išteklių struktūroje: atskleidžiama žanrų įvairovė, kurioje atsispindi jų rengimo metodikos principai.

PERSONALINIŲ BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIŲ TURINYS

Sovietmečiu personalinių bibliografijos leidinių sparčiai daugėjo: pirmuoju pokario dešimtmečiu buvo išleista 11 pavadinimų, o paskutiniuoju, iki Nepriklausomybės atgavimo, – 137 pavadinimai šios rūšies leidinių. 1948–1989 m. laikotarpiu išėjo 245 personaliniai bibliografijos leidiniai (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Personalinių bibliografijos leidinių (1948–1989) pasiskirstymas pagal turinį

Praktinės veiklos sritis. Moklo šaka (UDK seka)	Leidinių skaičius
Kultūra. Mokslas	1
Bibliografija, bibliotekininkystė	8
Žurnalistika	1
Filosofijos mokslai	13
Religija. Teologija	1
Ekonomika. Ekonomikos mokslai	4
Sociologija. Statistika	6
Politika. Politikos mokslai	10
Valstybė ir teisė. Teisės mokslai	–
Švietimas	10
Gamtos mokslai	7
Fizika	9
Matematika	1
Technika. Technikos mokslai	11
Sveikatos apsauga. Medicinos mokslai	5
Žemės ir miškų ūkis. Žemės ir miškų ūkio mokslai	6
Menas	20
Architektūra	4
Filologijos mokslai. Grožinė literatūra	66
Kalbotyra	7
Istorija. Istorijos mokslai	54
Geografija	1
Iš viso	245

Daugiausia pasirodė personalinių bibliografijos leidinių, skirtų filologams (66) ir istorikams (54); vidutiniškai – dailininkams ir kompozitoriams (20), filosofams (13), inžinieriams (11); negausiai – teologams, žurnalistams, tikslųjų mokslų atstovams ir medicams. Visi leidiniai informuoja daugiau kaip apie kelis šimtus žymių nagrinėjamojo laikotarpio ar praeities veikėjų: aukštųjų mokyklų dėstytojų, profesorių, akademikų, valstybinės premijos laureatų, poetų, rašytojų, menininkų, inžinierių, gydytojų, revoliucinio judėjimo dalyvių, ateistų ir kt. Remiantis sociologo Talcoto Parsonso nuomone, kad *tik jungiant faktus, apibendrinančius atskirus individus, turinčius asmeninį veiksmą atitinkančioje socialinėje sistemoje, galima ją suprasti* [18, 72], galima suvokti personaliniuose bibliografijos leidiniuose pateiktos istorinės atminties fiksavimo, saugojimo svarbą ir atkūrimo galimybę juos panaudojant. Kai kurie personaliniai bibliografijos leidiniai vienam asmeniui parengti po keletą kartų: Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui – 6, Valentinui Bagdonui – 4, Petrui Cvirkei, Jurui Poželai, Antanui Sniečkui – 3. Dažniausiai naujų leidinių pasirodymas buvo susijęs su asmenų jubiliejinių datų minėjimu.

Dalies personalinių bibliografijos leidinių tikslas buvo atskleisti literatūrinius ryšius, kaip vieną iš *ypač aktualių tarybinio mokslo ir bibliografijos uždavinių* [30, 163], tad buvo rengiami specialūs darbai apie vieno ar kito rašytojo kūrinių vertimus į lietuvių kalbą, gyvenimo ir kūrybos nagrinėjimą lietuvių spaudoje. Tokios paskirties leidinių pasirodė apie rusų poetą Aleksandrą Puškiną (1950),

Maksimą Gorkį (1960) bei keletas nedidelių Valstybinės respublikinės bibliotekos parengtų atmintinių apie rusų rašytojus Antoną Čechovą (1954), Vladimirą Majakovskį (1955) ir kt.

Devintojo dešimtmečio pabaigoje, išaugus per metus išleidžiamų personalinių bibliografijos leidinių kiekiui, atsirado menkavertės šios rūšies bibliografijos produkcijos. 1987 m. didelę patirtį sukaupęs bibliografas S. Tomonis nurodė, kad *žymiesiems rašytojams, mokslininkams, visuomenės veikėjams skirtos stambios rodyklės, be abejo, yra labai vertingos <...> tačiau pradėta išleidinėti daugybė rodyklių, skirtų aukštųjų mokyklų dėstytojams, įvairių įstaigų vadovams jų jubiliejų ar kitomis progomis <...>, yra nedidelės apimties, jose skelbiama gana daug nereikšmingos medžiagos, yra nemaža atrankos, išdėstymo ir aprašo klaidų* [23, 11].

Personaliniai bibliografijos leidiniai buvo leidžiami teminėmis serijomis. Valstybinė respublikinė biblioteka 1953–1962 m. rengė rekomendacines serijas *Tarybų Lietuvos rašytojai* (parengtos bibliografijos rodyklės Vytautui Montvilai, Juliui Janoniui, Petrui Cvirkaui ir kt.), 1964 m. – *Žymieji Tarybų Lietuvos revoliucionieriai* (išleistas tik vienas leidinys, skirtas Eugenijai Tautkaitei). 1984 m. Vilniaus inžinerinis statybos institutas (dabar – Vilniaus Gedimino technologijos universitetas) pradėjo mokslo personalinių bibliografinės informacijos išteklių seriją *Mokslų daktarai*, leidžiamą iki šiol.

Nagrinėjamu laikotarpiu vyravo spausdintinių personalinių bibliografinės informacijos išteklių forma. Apie nespausdintinius

1965–1989 m. buvo informuojama leidiniuose *Tarybų Lietuvos mokslinėse bibliotekose sudarytų bibliografinių sąrašų suvestinė rodyklė*. Daug personalinių išteklių likdavo sąrašų ir kartotekų pavidalu. Kitų informacijos laikmenų šios rūšies informacijai fiksuoti buvo negausu, ypač buvo jaučiama informacijos prieinamumo akliesiems atskirtis. Neaišku, dėl kokių priežasčių per nagrinėjamąjį laikotarpį parengtas vienintelis leidinys brailio raštu apie Aklųjų sąjungos narį žurnalistą Adolfą Venckevičių (1989), išleistas kartu su spausdintiniu jo variantu.

PERSONALINIŲ BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIŲ RENGĖJAI

Praktinės bibliografinės veiklos savitumą suformavo visuomeniniai politiniai pokyčiai, dėl kurių įtakos išryškėjo įvairialypė bibliografinės veiklos subjekto struktūra. Pasak O. Koršunovo, bibliografinės veiklos subjekto samprata *yra gana sudėtinga, nes apima praktinės veiklos sritį, kurioje veikia bibliografai – profesionalai, konkretus kolektyvas (bibliografijos skyriai, sektoriai, įstaigos, tarpusavyje susijusių bibliografijos tarnybų tinklas) ir neprofesionalai (mokslininkai, rašytojai, žurnalistai ir kt.)* [34, 145]. Personalinių bibliografijos leidinių rengimo ir leidybos darbą vykdė didelis skaičius profesionaliosios ir neprofesionaliosios bibliografinės veiklos subjektų (žr. 3 lentelę). Šioje srityje dirbo 44 įstaigos ir organizacijos bei 158 joms priklausantys bibliografai.

Bibliografijos leidinių rengimo ir leidybos planų vykdymą kontroliavo Bibliografinė komisija [23, 11]. Lietuvos bibliotekų

3 lentelė. Personalinių bibliografijos leidinių rengėjai ir (ar) leidėjai (1948–1989)

Rengėjas ir (ar) leidėjas	Skaičius	Leidinių skaičius
Aukštosios mokyklos	4	37
Bibliotekos	14	88
Mokslo įstaigos	5	58
Visuomeninės organizacijos	11	33
Kiti	15	38

bibliografinė veikla rengiant personalinius bibliografijos leidinius buvo numatoma perspektyviniuose operatyviniuose penkmečių ir septynmečių planuose [22, 6–7]. Vertingiausių veiklos rezultatų iš valstybinių įstaigų pasiekė bibliotekos, aukštosios mokyklos ir mokslo įstaigos, tačiau kitos – ministerijos, muziejai, skyriai, komitetai – dažnai buvo tik laikinieji bibliografinės veiklos subjektai, neįgiję didesnės praktikos šioje srityje. Aktyviai personalinių bibliografijos leidinių rengimo bare dirbo visuomeninės organizacijos: draugijos, klubai, valdybos, sekcijos ir kt. Veiklos rezultatai rodo, kad reikšmingiausių rezultatų pasiekta vykdant profesionaliąją bibliografinę veiklą. Vieną trečdalį visų šios rūšies leidinių pateikė įvairių tipų bibliotekos – jos per nagrinėjamąjį laikotarpį tokių leidinių parengė daugiausia. Produktiviausiai dirbo Valstybinė respublikinė biblioteka, kurios veiklos rezultatas yra 42 personaliniai bibliografijos leidiniai. Kita aktyviai šią veiklą vykdžiusi įstaiga – Mokslų akademijos centrinė biblioteka, kuri parengė 11 leidinių. Aukštosios mokyklos taip pat

skyrė nemažai dėmesio šiai veiklai. Rezultatyviai dirbo Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas (nuo 1990 m. – Vilniaus universitetas), kurio padaliniai parengė 18 leidinių, ir Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas – 13 leidinių. Personalinius bibliografijos leidinius rengė 5 mokslo įstaigos. Daugiausia, 52 leidinius, parengė Lietuvos mokslų akademija, o net pusę iš jų, 26 leidinius, jos padalinys Istorijos institutas. Šiai veiklai pirmenybę teikė ir kitos sovietmečiu veikusios mokslo įstaigos: Partijos istorijos institutas (parengė 7 bibliografijos rodykles) bei Sąjunginio sviesto ir sūrių pramonės mokslinio tyrimo instituto Lietuvos filialas (parengė 4 bibliografijos rodykles). Tarp 11 nagrinėjamųjų laikotarpiu veikusių visuomeninių organizacijų aktyviausios buvo Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija, parengusi 10 leidinių, ir Tarybų Sąjungos filosofų draugijos Lietuvos skyriaus etikos sekcija – 7 leidinius. Sąjunginis autorinių teisių agentūros Lietuvos skyrius sovietmečiu parengė 16 smulkių personalinių bibliografijos leidinių, skirtų masinei informacijos apie lietuvių rašytojus, mokslininkus ir kompozitorius sklaidai. Ministerijos, rengdamos personalinius bibliografijos leidinius, daugiausia bendradarbiaudavo su įvairiomis įstaigomis. Jų veiklos rezultatas yra 13 leidinių. Beveik 40 proc. visų rengėjų buvo laikinieji bibliografinės veiklos subjektai, parengę po vieną ar keletą leidinių, kartais vertingų ir stambių, bet daugiausia reprezentacinės paskirties ar jubiliejų proga. Tai rodo šių informacijos išteklių populiarumą ir paplitimą visuomenėje.

Bibliografas buvo tam tikro kolektyvo darbuotojas, kurio veikla nukreipta to kolektyvo tikslams įgyvendinti. Kiekvienos šioje srityje dirbusios įstaigos ar organizacijos (kolektyvo) bibliografinės veiklos subjektus taip pat galima suskirstyti į individualius (kai leidinį rengė vienas bibliografas) ir kolektyvinius (kai buvo sutelkiama kolektyvo darbuotojų / bibliografų grupė tikslui įgyvendinti). Kolektyviniai bibliografinės veiklos subjektai (bibliografų grupės ar kolektyvai), priklausę įvairioms įstaigoms ir organizacijoms – bibliotekoms, aukštosioms mokykloms, mokslo įstaigoms, visuomeninėms organizacijoms, parengė 46, t. y. vieną šestąją dalį, nagrinėjamojo laikotarpio personalinių bibliografijos leidinių. 30 leidinių parengė du, 5 leidinius – trys kartu dirbę bibliografai. Kitą dalį leidinių parengė daugiau asmenų apimantys rengėjų kolektyvai, todėl jų pavardės leidiniuose nenurodytos. Taigi sovietmečiu personalinių bibliografinės informacijos išteklių rengimo srityje dirbo ir įvairiems įstaigų bei organizacijų kolektyvams priklausę gausi, 157 individualių profesionaliosios ir neprofesionaliosios bibliografinės veiklos subjektų (bibliografų), grupė. Analizė padėjo atskleisti savitą stilių šioje srityje turinčių bibliografų veiklą.

Nagrinėjamuoju laikotarpiu produktyviausiai dirbę personalinių bibliografijos leidinių rengėjai vis dėlto buvo profesionaliosios bibliografinės veiklos subjektai. Tačiau matome ir išimčių. Istorikė Ona Adomnienė individualiai arba su kitais asmenimis parengė daugiausia – net 16 personalinių bibliografijos leidinių. Ji 1958–1981 m. Moks-

lą akademijos Istorijos instituto bibliotekoje dirbo bibliografinį darbą, 1970–1975 m. buvo šios bibliotekos vedėja. Tai rodo, kad neprofesionalioji bibliografinė veikla turi savo pranašumų ir leidžia pasiekti geresnių darbo rezultatų. Ją dažnai atlieka mokslo ar veiklos srities specialistai, operuojantys sukauptomis specialybės žiniomis, kurias sėkmingai pritaiko personalinių bibliografijos leidinių rengimo metodikoje: anotuojant, klasifikuojant ir kuriant pagalbinių tekstą.

Aktyviausiai dirbo LTSR valstybinės respublikinės bibliotekos bibliografas Stasys Tomonis, neprofesionalus bibliografas, baigęs teisės mokslus, bibliografo igūdžių įgijęs praktikoje, parengė 9 personalinius bibliografijos leidinius. Jis 1953–1983 m. vadovavo LTSR valstybinės respublikinės bibliotekos Bibliografijos skyriui. Minėtame kolektyve dirbęs profesionalus bibliografas V. Žukas, parengęs penkis leidinius, savo prisiminimuose rašo: *I. Kisinas ragino mane sudaryti ir išleisti bibliografinę rodyklę, kuri reprezentuotų autorių kaip bibliografą. Tokiu „reprezentaciniu“ leidiniu buvo rekomendacinė rodyklė „Adomas Mickevičius“ (1955) [31, 27]. Didesnė dalis bibliografinės veiklos subjektų (72 proc.) per visą savo veiklos laikotarpį dalyvavo rengiant tik po vieną leidinį.*

Individualūs bibliografinės veiklos subjektai dažniausiai dalyvavo vienos, tačiau kartais ir keleto įstaigų ar organizacijų kolektyvinėje bibliografinėje veikloje. Profesionalūs bibliografai gerų rezultatų pasiekė bendradarbiaudami su įvairių mokslo, kultūros bei veiklos sričių specialistais, asmeninių archyvų savininkais ir kt. Tokio bendradarbiavimo

rezultatai – išsamios, didelės apimties bibliografijos rodyklės. Viena iš vertingiausių – *Mikalojus Konstantinas Čiurlionis* (1970), kurią parengė Valerija Čiurlionytė-Karužienė, Simonas Egidijus Juodžis ir V. Žukas. Dalis bibliografų buvo kelių kolektyvų, dažniausiai bibliotekų ir visuomeninių organizacijų, mokslo įstaigų ir bibliotekų, bendradarbiai. Kai kurie bibliografai gilindavosi į tam tikros mokslo ar veiklos srities personalinių bibliografijos leidinių rengimo specifiką (daugiausia – žemės ūkio, filosofijos, technikos), tad dažnai bendradarbiaudavo keliuose artimų sričių kolektyvuose.

Nagrinėjamu laikotarpiu vyravo nuostata, kad *racionaliam bibliografinio darbo organizavimui kartais būtinas keleto kolektyvų jėgų mobilizavimas* [23, 12], kaip viena iš perspektyviausių bibliografinės veiklos krypčių. Bibliografinio darbo kooperavimo ir koordinavimo funkcijas atliko Valstybinės tarpžinybinės bibliotekų komisijos Bibliografijos taryba (toliau – Bibliografijos taryba), koordinavusi bibliografijos leidinių leidybą, sudarinėjusi metinius ir perspektyvinius penkmečio bei kitus veiklos planus. Taip buvo bandoma išvengti dubliavimo rengiant visus, taip pat ir personalinius, bibliografijos leidinius. Su bibliografinės veiklos koordinavimu buvo siejamas veiklos kooperavimo klausimas. Suvestiniai perspektyviniai planai [23, 10] kartais padėdavo išvengti veiklos dubliavimo. Būdavo atvejų, kai personalinę bibliografijos rodyklę vienu metu rengė keli autoriai, tačiau sujungus jų darbą būdavo išleisti dideli, vertingi leidiniai. Taigi, vadovaudamiesi Bibliografijos tarybos nuro-

dymu, įstaigos ir organizacijos suburdavo kolektyvinės bibliografinės veiklos subjektus bendram, svarbesniam, rezultatui pasiekti – parengti didesnės apimties personalinę bibliografijos leidinį. Taip bendradarbiavo Valstybinė respublikinė biblioteka ir Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas, Valstybinė respublikinė biblioteka ir LTSR savanoriška knygos bičiulių draugija, LTSR savanoriška knygos bičiulių draugija ir Vilniaus Mažvydo klubas, Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas ir Mokslų akademijos Istorijos institutas, Mokslų akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas ir Mokslų akademijos centrinė biblioteka, Mokslų akademijos centrinė biblioteka ir Tarybų Sąjungos filosofų draugijos Lietuvos skyriaus Etikos sekcija, Kultūros ministerija ir Valstybinė respublikinė biblioteka bei Vilniaus A. Mickevičiaus viešoji biblioteka, Partijos istorijos institutas ir Valstybinis leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komitetas bei Lietuvos TSR knygų rūmai ir kt. Tokios sovietmečiu kooperuotos veiklos rezultatas yra kartu parengti 26 personaliniai bibliografijos leidiniai. Buvo atvejų, kai ne visada bibliografinės veiklos koordinavimo praktika pasiteisindavo. Tai rodo nesėkminga bibliografinio žodyno *Lietuvių rašytojai* (1979) rengimo patirtis: *57 žmonės, dalyvavę šio žodyno parengiamajame darbe, pateikė labai įvairios kokybės ir įvairaus braižo medžiagą, <...> tai apsunkino redakcinės grupės darbą* [24, 12], todėl, nors žodyno pirmas tomas buvo išleistas net 30 tūkst. egzempliorių tiražu, dviejų dalių antras tomas taip ir liko rankraščiu.

PERSONALINIŲ BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIŲ LEIDYBOS YPATUMAI

Leidyba dažniausiai rūpinosi pačios juos parengusios įstaigos – bibliotekos, aukštosios mokyklos, mokslo įstaigos, visuomeninės organizacijos. Šios rūšies informacijos ištekliai nebuvo dažna leidyklų produkcija: po keletą išleido Valstybinė grožinės literatūros leidykla, Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, „Mintis“, „Vaga“. Leidinių tiražavimas vyko keliais būdais: jie buvo spausdinami žinomose didelėse spaustuvėse arba dauginami vietiniais ar kitų institucijų rotaprintais. Rotaprintais leidinius dauginavo Valstybinė respublikinė biblioteka, Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas, Mokslų akademijos institutai ir Centrinė biblioteka bei kitos įstaigos.

Nors visų personalinių bibliografijos leidinių tiražų nepavyko nustatyti, tačiau pagal turimus duomenis bendras sovietmečiu išleistų personalinių bibliografijos leidinių tiražas sudaro 141 932 egzempliorių. Pirmieji pokario personaliniai bibliografijos leidiniai, skirti revoliucinio judėjimo dalyviams ir politikos veikėjams, buvo leidžiami gana dideliais tiražais: 1948–1954 m. nuo 2000 iki 3000 egz., o 1986–1989 m. tapo gerokai mažesni – nuo 25 iki 500 egz. Gausus leidinio tiražas dažnai padėdavo valdančiosios partijos ideologijos sklaidai. Tai įrodo ir pirmoji pokariu pasirodžiusi rekomenduojamos literatūros bibliografijos rodyklė *Tarybų Sąjungos didvyris Marija Melnikaitė* (1948), kurios tiražas buvo net 5000 egzempliorių. Leidžiamų personali-

4 lentelė. Personalinių bibliografijos leidinių tiražo kismas (1948–1989)

Tiražas	Leidinių skaičius	1948– 1954	1955– 1960	1961– 1965	1966– 1970	1971– 1975	1976– 1980	1981– 1985	1986– 1989
Iki 100	61				1	3	18	28	11
101–200	35				1		5	18	11
201–300	27			1		1		15	10
301–500	33				1	1	17	5	9
501–800	7					3		4	
801–1000	9					3	1	5	
1001–2000	13	2	3		1	3	3	1	
2001–3000	13	2	3	2	2	2	1	1	
3001–5000	6	1	1	2			2		
5001–6000	1			1					
Nenurodytas	40	2	5	2	1	2	7	6	13
Leidinių skaičius	245	7	12	8	8	18	54	83	54

nių bibliografijos leidinių tiražo pokyčiai (žr. 4 lentelę) ypač išryškėjo nagrinėjamojo laikotarpio pabaigoje.

Vienas iš gausiai leistų masinių rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos išteklių buvo lankstiniai, atmintinės (atmenos) ir katalogai. Lietuvių kompozitoriams skirti šešių puslapių lankstiniai. Pažymėti įrašu „dalijami nemokamai“, jie sėkmingai tenkino masinio vartotojo poreikius. Šių leidinių vidinė struktūra nesudėtinga: pateikta trumpa asmens biografija ir kūrinių sąrašas. 1970, 1971, 1976 m. jie turėjo didelį – 1000 egzempliorių – tiražą. Ypač populiarūs tapo sąjunginės autorių teisių agentūros Lietuvos respublikinio skyriaus 1979–1986 m. leisti 10 puslapių lankstiniai – rekomendaciniai personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, atlikę švietimo misiją, skirti Lietuvos rašytojams ir mokslininkams. Jie taip pat tenkino masinio vartotojo poreikius: buvo leidžiami 500 egzempliorių tiražu ir platinami nemokamai. Nemažai dėmesio sulaukė, kultūrinę ir šviečiamąją paskirtį atliko kiti, mažos apimties (iki 9 puslapių), rekomendaciniai personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai – atmintinės ir katalogai, leisti gausiau, iki 1000 egzempliorių, tiražu. Galima pažymėti, kad personalinių bibliografijos leidinių tiražo dydis dažnai būdavo nulemtas ir ideologinio aspekto: pavyzdžiui, 1979 m. sąjunginė autorių teisių agentūra rašytojui, politikos veikėjui Juozui Baltušui skirtą personalinę bibliografijos rodyklę išleido 5000 egzempliorių tiražu, o akademikui fizikui Jurui Poželai – tik 400.

Gerokai šoktelėjus leidinių skaičiui, per paskutinį dešimtmetį iki Nepriklausomybės atgavimo tiražai labai sumažėjo. Dominuojantys tapo leidiniai, kurių tiražai buvo nuo 25 iki 100 egzempliorių.

IŠVADOS

Personalinio bibliografijos leidinio baigtumą ir asmenybės atskleidimo vientisumą jame garantuoja pateikėjo, arba subjekto – bibliografo, apibūdinamojo objekto – žymios asmenybės, arba veikėjo, ir adresato – vartotojo, arba skaitytojo, vienovė. Bibliografijos raidos veiksniai (socialiniai, kultūriniai, organizaciniai, istoriniai, nacionaliniai ir kt.) turėjo įtakos personalinių bibliografinės informacijos išteklių socialinei paskirčiai. Pirmieji nagrinėjamuoju laikotarpiu buvo pradėti rengti rekomendaciniai (patariamieji) bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą savišvietai, mokymui ir mokymuisi. Rekomendacinių (patariamųjų) personalinių bibliografinės informacijos išteklių šviečiamoji ir kultūrinė misija turėjo stiprų poveikį masiniam vartotojui. Šio žanro leidinių vidinė struktūra buvo nesudėtinga, leidiniai mažos apimties, patogūs naudoti, todėl, galima manyti, kad buvo labai paplitę (daugelis buvo dalijami nemokamai) ir jų informacinis poveikis nemenkas. XX amžiaus 7-ojo dešimtmečio viduryje, keičiantis vartotojų išsilavinimui ir interesams, pradėti rengti sudėtingos vidinės struktūros, platus objekto personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai į pagalbą mokslo tiriamajam darbui, o tai paskatino priimti naujus jų rengimo metodikos sprendimus. Bibliogra-

finės veiklos subjektas buvo daugialypis: tuo pačiu metu šalyje vykdoma profesionalioji ir neprofesionalioji bibliografinė veikla, joje aktyviai dalyvavo bibliotekos, mokslo ir mokymo įstaigos, visuomeninės organizacijos, o rengiant didesnės apimties, daugiau darbo sąnaudų reikalaujančius leidinius, buvo jungiamasi bendrai veiklai. Laikinasis kolektyvas, jeigu jame buvo profesionalus bibliografas, garantavo gerą leidinio kokybę. Didelis bibliografinėje veikloje dalyvavusių

organizacijų ir įstaigų skaičius, nors kartais per visą savo veiklos laikotarpį parengdavo tik po vieną leidinį, rodo šios veiklos reikalingumą ir paplitimą visuomenėje. Bibliografijos partiškumo nuostatos labiausiai pastebimos rekomendaciniuose (patariamuosiuose) personalinės bibliografinės informacijos ištekluose. Mokslo personaliniai bibliografinės informacijos ištekliai, parengti nagrinėjamu laikotarpiu, šiandien yra vertingas mokslo ir kultūros istorijos šaltinis.

NUORODOS

1. Antanas Strazdas. Vilnius, 1969. 240 p.
2. Antanas Vienuolis (1882–1957). Kaunas, 1960. 56 p.
3. Balio Sruogos raštų bibliografija. Vilnius, 1970. 231 p.
4. BASIULIS, Jonas. Bibliografija per pirmąjį tarybų valdžios Lietuvoje dešimtmetį (1940–1950). *Knygotyra*, 1970, t. 1, p. 43–57.
5. BASIULIS, Jonas. Bibliografinių darbų leidimas. *Bibliotekų darbas*, 1967, nr. 2, p. 11–12.
6. Ieva Simonaitytė. Kaunas, 1962. 31 p.
7. JANONIS, Osvaldas. *Bibliografijos teorija*. Vilnius, 2009. 201 p.
8. JANONIS, Osvaldas. Dėl personalinių bibliografinių leidinių. *Bibliotekų darbas*, 1987, nr. 4, p. 23–24.
9. JANONIS, Osvaldas. Lietuvos bibliografijos produkcija 1986–2000 metais: kiekybinė analizė. *Knygotyra*, 2003, t. 40, p. 252–277.
10. JANONIS, Osvaldas. *Tarybų Lietuvos bibliografinė produkcija 1971–1985 m.* Vilnius, 1989. 91 p.
11. Jovaras. Vilnius, 1964. 39 p.
12. Kazys Boruta. Vilnius, 1978. 281 p.
13. MASLOV, Abraham. *Būties psichologija*. Vilnius, 2011. 342 p.
14. MATULAITYTĖ, Stasė. Gamtos mokslų personalinės bibliografijos raida Lietuvoje. *Knygotyra*, 1991, t. 17, p. 61–79.
15. MATULAITYTĖ, Stasė. Technikos ir žemės ūkio personalinė bibliografija Lietuvoje. *Knygotyra*, 1997, t. 24, p. 61–78.
16. Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Vilnius, 1970. 682 p.
17. MUNCEY, Tessa. *Creating autoethnographies*. Los Angeles, 2010. 152 p.
18. PARSONS, Talcott. *The Structure of Social Action* [interaktyvus]. New York, 1937. 847 p. [žiūrėta 2011 m. gegužės 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.4shared.com/get/snph-HY6F/Parsons_Talcott_-_The_Structur.html>.
19. Petras Cvirka. Vilnius, 1974. 630 p.
20. POŠKUTĖ, Birutė. Bibliografų simpoziumas. *Bibliotekų darbas*, 1982, nr. 7, p. 26.
21. RAUDYTĖ, Nijolė. Personalinės bibliografinės informacijos specifika ir funkcijos. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 181–196.
22. TOMONIS, Stasys; KIZIS, Povilas. Didžiųjų mūsų respublikos bibliotekų leidybi-

nė veikla septynmetyje. *Bibliotekų darbas*, 1961, nr. 8, p. 6–7.

23. TOMONIS, Stasys. Bibliografinės veiklos koordinavimas. *Bibliotekų darbas*, 1987, nr. 1, p. 10–12.

24. TOMONIS, Stasys. Biobibliografiniai žodynai. *Bibliotekų darbas*, 1988, nr. 8, p. 12.

25. TOMONIS, Stasys. Mokslinis darbuotojas ir bibliografija. *Bibliotekų darbas*, 1976, nr. 3, p. 5–8.

26. TOMONIS, Stasys. Rekomendacinės bibliografijos leidinių panaudojimas Tarybų Lietuvoje. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1969, t. 7, p. 44.

27. TOMONIS, Stasys. Rekomendacinės bibliografijos problemos. *Bibliotekų darbas*, 1972, nr. 8, p. 20–22.

28. ŽUKAS, Vladas. Apie bibliografijos vystymo darbą. *Bibliotekų darbas*, 1962, nr. 11, p. 23.

29. ŽUKAS, Vladas. *Lietuviškieji literatūros bibliografijos šaltiniai*. Vilnius, 1979. 177 p.

30. ŽUKAS, Vladas. M. Gorkis lietuvių spaudoje. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1962, t. 2, p. 163–170.

31. ŽUKAS, Vladas. Susitikimai su bibliografu I. Kisinu. *Bibliotekų darbas*, 1990, nr. 10, p. 27.

32. ДЕПЦОВА, Татьяна. *Библиографический метатекст в литературной рекомендательной библиографии*. Москва, 2001. 17 с.

33. КОЗЛЕНКО, Елена. Эволюционное моделирование в библиографоведении: из опыта применения [interaktyvus]. *Bibliosfera*, № 4, 2009, с. 83–87 [žiūrėta 2011 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per URL: <<https://dlib.eastview.com/browse/doc/HYPERLINKhttps://dlib.eastview.com/browse/doc/20968470>>

37. КОРШУНОВ, Олег; ЛИХОВИД, Татьяна; НОВОЖЕНОВА, Татьяна. *Библиографоведение: основы теории и методологии*. Москва, 2009. 336 с.

LITHUANIAN PERSONAL BIBLIOGRAPHIC PUBLICATIONS IN SOVIET PERIOD

NIJOLĖ RAUDYTĖ

Abstract

The article deals with the analysis of Lithuanian personal bibliographic publications issued within the period of 1948–1989. The analysis was performed by the author who followed statistical and analytical principles and it revealed the specifics of subjects, objects and results of this field of bibliographic activity. In Soviet times the number of personal bibliographic publications constantly increased and both professional and non-professional bibliographic work was

carried out in an active way. The analysis of contents of personal bibliographic publications demonstrated that in the Soviet period great attention was drawn to preparation and issue of personal bibliographic publications covering such spheres of activity as philological sciences, fiction and historical sciences. It was found out that the axiological function (regarding value and orientation) of personal bibliographic information was based on a social and pedagog-

ic aspect peculiar to the analyzed period. The personal bibliographic information prepared in the Soviet period nowadays may successfully perform the cognitive, scientific research and socialization functions. Thus, we see that the major part of personal bibliographic publications issued in the Soviet period have survived and were left in Lithuanian libraries though they underwent strong “cleaning of stacks” in

the first years of Independence and today they are used in case of necessity what proves their importance as of the source of history of science and culture. The article is aimed at carrying out the analysis of preparation, publishing and changes in the structure of Soviet-time personal bibliographic publications. The results of the analysis can be useful for science historians and specialists of bibliographic work.

Įteikta 2012 m. birželio mėn.